

The conclusion is made on the need to study the social responsibility of people in higher education institutions. This will make it possible to fulfil the objectives of the national system of sustainable development goals for the establishment of a socially equitable and environmentally oriented society in Ukraine.

Keywords: social responsibility of a person, ethics of responsibility, corporate social responsibility, communitarian communicative responsibility, Sustainable Development Goals.

Tabl.: 1. Lit.: 17.

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЧЕЛОВЕКА В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

ПОНОМАРЕНКО А.Б.,
кандидат исторических наук,
доцент кафедры общественно-политических наук
Винницкий национальный технический университет

КОВАЛЁВ Д.В.,
ассистент кафедры права
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

В статье рассмотрено происхождение, суть и виды социальной ответственности. Исследовано понятие корпоративной социальной ответственности как добровольной сознательной инициативы бизнеса и его взаимосвязь с понятием социальной ответственности человека. Проанализирована структура общественных отношений социальной ответственности. Определена важность развития этики ответственности человека для обеспечения 17 глобальных Целей устойчивого развития.

Исследованы возможности человека и гражданина в реализации заданий национальной системы Целей устойчивого развития в Украине. Приведены конкретные примеры и определена законодательная база для реализации этих заданий. Рассмотрены сферы социальной ответственности человека и коммунитарной социальной ответственности.

Сделан вывод о необходимости изучения социальной ответственности человека в высших учебных заведениях. Это сделает возможным выполнение заданий национальной системы Целей устойчивого развития для утверждения социально справедливого и экологически направленного общества в Украине.

Ключевые слова: социальная ответственность человека, этика ответственности, корпоративная социальная ответственность, коммунитарная ответственность, Цели устойчивого развития.

Tabl.: 1. Lit.: 17.

Постановка проблеми. В ХХІ столітті у всьому світі спостерігається підвищений інтерес до вивчення наукових і прикладних аспектів відповідальності людини. Сучасний стан українського суспільства також потребує дослідження та осмислення феномену соціальної відповідальності. Суперечливий вплив процесів глобалізації на суспільне життя, наростання різноманітних загроз та поява нових викликів, загострення проблеми збереження людства як такого – всі ці обставини актуалізують значення соціальної відповідальності як одного з найважливіших явищ буття людини у світі. Відповідальність в усіх сферах життєдіяльності індивіда є критерієм оцінки його взаємодії з іншими членами соціуму та наслідків такої його діяльності.

Проблема соціальної відповідальності людини як відповідальності за свої дії перед соціумом завжди загострюється у кризових періодах історії. Криза, яку переживає сучасна Україна, багато в чому є кризою відповідальності. Тому існує потреба наукового вивчення та осмислення феномену соціальної відповідальності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постановку проблеми вивчення особистої відповідальності можна знайти ще у творах стародавніх мислителів Конфуція, Лао Цзи, Ксенофонта, Платона, Аристотеля, Сенеки та інших. Категоричний імператив Канта справив великий вплив на подальші дослідження різних світоглядних орієнтацій. ХХ ст. у філософії ознаменувалося «етикою відповідальності», започаткованою М. Вебером і розробленою К. Ясперсом, Г. Йонасом [1] та іншими.

Тему соціальної відповідальності бізнесу з другої половини ХХ ст. досліджували відомі економісти Г. Боуєн, М. Фридман, А. Керолл, Дж. Гелбрейт, К. Годпастер, Д. Вуд, В. Фредерік, Ф. Котлер [2] та інші. В розвиток концепції «сталого розвитку», спочатку в галузі екології, а згодом – в галузі економіки та менеджменту значний внесок зробили Дж. Елкінгтон, М. ван Марревік, Р. Штойер та інші.

В Російській Федерації соціальна відповідальність особистості була предметом сучасних досліджень кандидатських дисертацій в галузі філософії О.Є. Пазиної, О.Є. Кусової та В.М. Подшивалова [3]. Соціальній відповідальності бізнесу присвятили роботи сучасні російські вчені А.З. Гусов, Л.А. Конарьова, Н.В. Кузнецова, Є.В. Маслова, А.Р. Михайлова, Г.К. Овчинніков [4].

В Україні протягом останнього часу науковці Г. Алоні, О.Ю. Березіна, Ю.К. Зайцев та І.Г. Савченко захистили дисертації у різних галузях наук по дослідженню проблеми соціальної відповідальності. Теорію корпоративної соціальної відповідальності в Україні досліджували М.П. Буковинська, Є.О. Катихін, А.М. Колот [5], С.Я. Король, А.Я. Кузнецова, П.А. Орлов, Н.О. Сімченко, Т.С. Смовженко, Н.А. Супрун, В.А. Фостолович [6] та інші.

Темі соціальної відповідальності в трудових відносинах присвятили свої праці В.П. Звонар, Ю.С. Конопліна, О.О. Олійник. Різні аспекти державного управління у сфері соціальної відповідальності вивчали Н.П. Борецька, Г.А. Дмитренко, М.О. Кириченко. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності досліджував Д.В. Ковальов [7].

Становлення соціальної відповідальності в аграрному бізнесі досліджували М.М. Ігнатенко, А.М. Колосок, В.В. Кужель, Л.М. Левківська. Ю.В. Герасименко та В.А. Мазур [8].

Екологічну компоненту корпоративної соціальної відповідальності вивчали А.А. Антонюк, Ж.В. Дерій, Т.І. Зосименко, С.Я. Ковальчук [9].

Філософське осмислення соціальної відповідальності як основної цінності інституалізації сучасного суспільства здійснене в монографії за редакцією А.М. Єрмоленка [10]. В ній показані шляхи сталого розвитку та ствердження соціально та екологічно спрямованого справедливого суспільства в Україні.

Формулювання цілей статті. Дослідження соціальної відповідальності в Україні, головним чином, здійснюються в галузі економічних наук, зокрема, менеджменту. При цьому соціальну відповідальність розглядають переважно як корпоративну соціальну відповідальність, або соціальну відповідальність бізнесу. Суб'єктами такого виду соціальної відповідальності є підприємці та компанії, що ведуть бізнес з урахування потреб власного персоналу, місцевих громад, довкілля та соціуму. Своєрідним гаслом відповідального бізнесу може слугувати підзаголовок книги всесвітньо відомого економіста Філіпа Котлера: «Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства?» [2]. Але робити добро для суспільства може й повинна кожна відповідальна людина. Проблема відповідальності людини як обов'язку передбачати наслідки своєї діяльності набуває надзвичайної гостроти в контексті «етики відповідальності» на межі тисячоліть. Метою даної статті є вивчення явища соціальної відповідальності людини в Україні у контексті сталого розвитку людства.

Матеріал статті може бути використаний для проведення лекцій та семінарів з навчальної дисципліни «соціальна відповідальність», а також для виховної роботи з молоддю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен соціальної відповідальності є предметом вивчення різних наук: філософії, антропології, етики, соціології, психології, економіки, менеджменту та правознавства. На початку визначимось із тлумаченням поняття соціальної відповідальності.

Відповідальність – філософсько-соціологічне поняття, яке характеризує міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам, тобто це співвідношення обов'язку і міри його виконання суб'єктом [11, с. 87]. Відповідальність виникає на основі соціальних норм і реалізується як через певні форми зовнішнього контролю з боку інших суб'єктів та суспільних інститутів, так і через внутрішнє усвідомлення суб'єктом духовно-практичної діяльності своєї власної суспільної ролі. В суспільстві існує стільки видів відповідальності, скільки в ньому діє видів соціальних норм. Тому розрізняють морально-етичну, сімейно-побутову, політичну, партійну, громадянську, виробничу, професійну, корпоративну, екологічну та юридичну відповідальність. Відповідальність особи в будь-якій сфері діяльності – політичній, економічній, правовій тощо, має у своїй основі соціальний характер, оскільки пов'язана з інтересами соціуму. Таким чином, всі названі види відповідальності можна віднести до соціальної відповідальності в широкому її розумінні.

За суб'єктивним критерієм розрізняють особисту (персональну), групову (колективну), корпоративну, класову відповідальність, а також відповідальність держави і народу. Політична відповідальність народу в часовому вимірі трансформується в його історичну відповідальність за своє минуле, сучасний стан і за майбутнє своєї держави та збереження життя людства на Землі [12, с. 35]. Людство в цілому як сукупний суб'єкт соціальної діяльності також є й суб'єктом соціальної відповідальності.

За своїм сутнісним змістом соціальна відповідальність має два аспекти – позитивний (проспективна відповідальність) і негативний (ретроспективна відповідальність). Онтологічною основою соціальної відповідальності є свобода: чим більше свободи, тим більше відповідальності, адже виключно вільна та відповідальна особистість здатна до повноцінного саморозвитку в контексті соціальної поведінки. За твердженням Г. Йонаса відповідальність буває природною та договірною [1, с. 147]. Свобода є природним станом людини, тому соціальна відповідальність є невід'ємною властивістю особистості, що випливає з людської природи. Якщо свобода передбачає можливість вибору, то відповідальність – це оцінка обраних рішень та вчинків, оцінка їхньої користі чи шкоди для соціуму. Під впливом переважаючих у суспільстві норм буття, світогляду, внутрішніх переконань у людини формується оцінка власних думок, вчинків, дій, тобто формується власне бачення відповідальності.

Сучасна філософська антропология трактує соціальну відповідальність людини як особливий стан її духа, що визначає ієрархію ціннісних орієнтацій та детермінує процес соціальної творчості особистості [3]. Особливістю такого духовного стану соціальної відповідальності людини є звернення її як на внутрішнє «Я» самого індивіда, так і на навколишній світ – природу і суспільство. Таким чином, за джерелами прояву соціальна відповідальність особи поділяється на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня соціальна відповідальність – це соціально-психологічна властивість особистості, що набувається в процесі соціалізації та дозволяє людині обирати способи реалізації своїх цілей, які не суперечать інтересам суспільства.

Зовнішня форма соціальної відповідальності – це вироблені соціумом правила поведінки, що спонукають людину реалізовувати свої цілі, не зачіпаючи інтересів інших осіб та суспільства загалом. Збіг внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності є найбільш гармонійним та позитивним для самореалізації індивіда в соціумі.

На думку професора А.М. Колота, соціальна відповідальність людини – це форма вияву її духовно-моральних цінностей та настанов, вектором якої є не тільки сама людина, а й інші суб'єкти громадянського суспільства [5, с. 9].

Психологи поділяють людей за локусом контролю на інтерналів – схильних брати на себе відповідальність за події, що відбуваються в їхньому житті та навколишньому світі, та екстерналів – схильних покладати відповідальність за все, що відбувається, на зовнішні інститути [5, с. 8].

Враховуючи сучасні досягнення різних наук в розробці теми соціальної відповідальності, можна сформулювати наступне її визначення. *Соціальна відповідальність* – це явище добровільного й свідомого використання, виконання і дотримання суб'єктами суспільних відносин приписів соціальних норм, а в разі порушення їх у випадках безвідповідальної поведінки – застосування до порушників різноманітних засобів впливу.

У вузькому розумінні соціальну відповідальність доволі часто ототожнюють з корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ). Так, В.А. Мазур та Ю.В. Герасименко вважають, що соціальна відповідальність – це відповідальність підприємств за свій вплив на суспільство, який може бути екологічним, соціальним та економічним. Цінність соціальної відповідальності є вагомою, оскільки вона позиціонує компанію як таку, що «не живе і не працює окремо від суспільства» [8, с. 93]. Автори декількох виданих в Україні підручників, наприклад, О.О. Охріменко та Т.В. Іванова, також визначають зміст навчальної дисципліни «Соціальна відповідальність» головним чином як соціальну відповідальність бізнесу [13, с. 3-4].

Наразі не існує єдиного трактування корпоративної соціальної відповідальності, оскільки по суті КСВ не є врегульованим списком правил та приписів. Це добровільна ініціатива, що має за мету позитивний вплив на певні суспільні групи та сфери життя для забезпечення сталого розвитку всього людства. Так, Ф. Котлер наводить деякі окремі визначення КСВ як «зобов'язання бізнесу сприяти сталому економічному розвитку, працюючи з найманими працівниками, їхніми родинами, місцевою громадою та суспільством в цілому з метою покращення якості життя», або «таке ведення бізнесу, що задовольняє чи перевищує етичні, юридичні, комерційні та публічні очікування, які суспільство пов'язує з бізнесом». [2, с. 4].

КСВ – це концепція ведення бізнесу з урахуванням потреб власного персоналу, зацікавлених сторін («стейкхолдерів»), місцевих громад, суспільства і довкілля. Європейською практикою визначено 7 основних напрямків соціальної відповідальності бізнесу:

- 1) дотримання прав людини;
- 2) дотримання вимог законодавства;
- 3) ділова та корпоративна етика;
- 4) прозорість та підзвітність;
- 5) співпраця із зацікавленими сторонами (співробітниками, споживачами, акціонерами, громадою, партнерами);
- 6) захист довкілля;
- 7) дотримання міжнародних норм і правил поведінки [6, с. 53].

Суб'єктами КСВ традиційно вважаються підприємці, власники бізнесу, фірми, корпорації. Об'єктами їхніх добровільних ініціатив зазвичай є власний персонал, «стейкхолдери» – зацікавлені сторони, що можуть впливати на діяльність компанії (наприклад, акціонери, партнери, споживачі тощо), місцева територіальна громада, довкілля та суспільство в цілому. Суб'єкт та об'єкт корпоративної соціальної відповідальності співіснують у діалектичній єдності, адже об'єкти КСВ можуть досить вагомо впливати на діяльність суб'єкта. За цих умов суб'єкт сам стає об'єктом. Таким чином, філософські категорії суб'єкт і об'єкт утворюють парну, біполярну структуру «суб'єкт – об'єкт», яка виражає сутність будь-якої людської діяльності [11, с. 438], зокрема й у сфері соціальної відповідальності.

Суспільні відносини складаються щонайменше з двох суб'єктів. У сфері соціальної відповідальності такими будуть суб'єкт, який відповідає, і суб'єкт, перед яким та в інтересах якого перший несе відповідальність. Об'єктом таких відносин буде певне благо, інтереси другого суб'єкта, що належать до сфери відповідальності першого. Конкретні дії суб'єктів складатимуть фактичний зміст відносин соціальної відповідальності. У випадках правового регулювання таких відносин права та обов'язки суб'єктів складатимуть їх юридичний зміст.

В сучасному світі набуває поширення концепція сталого розвитку, яка була започаткована в 1987 р. у доповіді «Наше спільне майбутнє», підготовленої Всесвітньою комісією ООН з навколишнього середовища і розвитку під керівництвом Г.Х. Брутланд. В цій доповіді сталий розвиток визначений як такий, «що задовольняє потреби нинішнього покоління і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби» [14]. Інститут КСВ у всьому світі та в Україні зокрема, покликаний забезпечити сталий розвиток людства. Тому бізнес несе головний тягар відповідальності, майже за євангельським принципом соціальної доктрини християнства: «Кому багато дано, багато від нього й вимагатимуть; а кому повірено багато, від того більше зажадають» (Лк. 12, 48b) [15]. Але чи достатньо буде для забезпечення сталого розвитку зусиль лише бізнесу, так само, як і держави?

Етика відповідальності, що вимагає зважати на передбачувані наслідки своєї діяльності, наразі набуває глобальних вимірів. За нею кожна людина прямо відповідає за майбутнє своє власне та й всього людства на основі нового імперативу, що його висунув Г. Йонас: «Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності не були руйнівними для майбутньої можливості автентичного людського життя на Землі» [1, с. 27-28]. Цей імператив визначає майбутнє, яке ми могли б передбачити, як відкритий вимір нашої відповідальності. [1, с. 29]. Тому нині постає питання про відповідальність кожної людини за результати своєї діяльності в контексті забезпечення сталого розвитку людства. Людина має обов'язок щодо нинішнього та прийдешніх поколінь за імперативом, який базується на «евристиці страху» Г. Йонаса – «людство має існувати» [1, с. 72].

У вересні 2015 р. в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН з питань сталого розвитку. На ньому були затверджені Глобальні Цілі сталого розвитку (ЦСР) із сімнадцяти пунктів. 15 вересня 2017 р. Кабінет Міністрів України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», підготовлену Міністерством економічного розвитку та торгівлі України. В доповіді представлені результати адаптації 17 глобальних Цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки національного розвитку:

1. Подолання бідності.
2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.
3. Міцне здоров'я і благополуччя.
4. Якісна освіта.
5. Гендерна рівність.

6. Чиста вода та належні санітарні умови.
7. Доступна та чиста енергія.
8. Гідна праця та економічне зростання.
9. Промисловість, інновації та інфраструктура.
10. Скорочення нерівності.
11. Сталий розвиток міст і громад.
12. Відповідальне споживання та виробництво.
13. Пом'якшення наслідків зміни клімату.
14. Збереження морських ресурсів.
15. Захист та відновлення екосистем суші.
16. Мир, справедливість та сильні інститути.
17. Партнерство заради сталого розвитку.

За ініціативи Уряду України та за сприяння системи ООН в Україні була розроблена національна система Цілей сталого розвитку (86 завдань національного розвитку та 172 показники для моніторингу їхнього виконання) [16]. Це має забезпечити міцну основу для подальшого планування розвитку України. Система ЦСР покладає виконання цих 86 завдань, головним чином, на органи державної влади, бізнес та інститути громадянського суспільства. Але й кожен соціально свідомий громадянин України у межах своїх сил та можливостей може сприяти досягненню окремих конкретних завдань національної системи ЦСР.

У межах даної статті окреслимо приклади можливої реалізації громадянами України лише деяких конкретних завдань національної системи ЦСР. Виконувати ці завдання можна як у порядку особистої приватної ініціативи, так і координуючи свої зусилля з мережею громадських об'єднань в обраній сфері діяльності. Подана в таблиці 1 законодавча база містить основні нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації конкретних завдань національної системи ЦСР. Ознайомлення з цими юридичними документами допоможе громадянинові, зорієнтувавшись у вирі соціальних проблем та завдань, обрати ініціативи для їх вирішення. Нагадаємо, що виконання юридичних обов'язків є лише основою, початковим етапом соціально відповідальної поведінки особи. Надалі, з розвитком почуття відповідальності, людина добровільно здійснює вчинки, що перевищують межі виконання її обов'язків як юридично закріпленої міри необхідної поведінки.

Таблиця 1

Приклади реалізації громадянами України конкретних завдань національної системи ЦСР

№ у національній доповіді 2017	Завдання національного розвитку	Зусилля громадянина для вирішення завдання	Законодавча база для реалізації завдання
1	2	3	4
2.3.	Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, насамперед за рахунок використання інноваційних технологій.	Інноваційні технології, зокрема екологічного землеробства, можна використовувати в особистих селянських господарствах, на присадибних ділянках.	Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII; Ст. 52, 53 Кодексу України про адміністративні право-порушення від 07.12.1984 № 8073-X (КУпАП).
3.8.	Знизити поширеність тютюнокуріння серед населення з використанням інноваційних засобів інформування про негативні наслідки тютюнокуріння.	Вирішення очевидне – позбавлятися цієї шкідливої звички, пропагувати здоровий спосіб життя в родині та у своєму оточенні.	Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22.09.2005 № 2899-IV; Ст. 156, 156-3, 168-2, 175-1, 176, 177 КУпАП.

Продовження табл. 1

1	2	3	4
5.2.	Знизити рівень гендерно зумовленого та домашнього насильства, забезпечити ефективне запобігання його проявам та своєчасну допомогу постраждалим.	Не допускати фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства в родині. Виховувати дітей у дусі поваги до прав людини.	Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII;
12.4.	Зменшити обсяг утворення відходів і збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв.	Особисто відмовлятися від використання пластикових пакетів та одноразового посуду, сортувати сміття, правильно утилізувати небезпечні відходи, купувати товари з екологічними емблемами.	Про відходи. Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР.
13.1.	Обмежити викиди парникових газів в економіці.	Користуватися велосипедом, громадським електротранспортом або ходити пішки; купити гібридний автомобіль чи електромобіль.	Про охорону атмосферного повітря. Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII.
15.2.	Сприяти сталому управлінню лісами.	Не засмічувати лісів відходами, прибирати сміття за собою, використовувати штучну новорічну ялинку, посадити одне або декілька дерев; відмовлятися від паперових рушників та хустинок, не друкувати зайвих документів тощо.	Про охорону навколишнього природного середовища 25.06.1991 № 1264-XII; Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII; Ст. 63-66, 72-77 КУпАП.
16.6.	Скоротити масштаби корупції.	Послідовне зниження толерантності до корупції. Для цього необхідно особисто не пропонувати, не давати й не брати хабарів. Не допускати конфлікту інтересів.	Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VI; Глава 13-А КУпАП.

Джерело: сформовано авторами на основі [12] та чинного законодавства України

Прикладом соціально відповідальної поведінки громадянина може служити волонтерська діяльність, дбайливе ставлення до довкілля, спроби покращення екологічної ситуації у своїй місцевості, надання переваги соціально відповідальним виробникам при виборі товарів і послуг.

Соціальна відповідальність людини розвивається й поступово поширюється на наступні сфери:

- відповідальність людини за власну долю;
- відповідальність перед своєю родиною;
- відповідальність перед колективом, соціальною групою;
- відповідальність перед своєю територіальною громадою;
- відповідальність перед суспільством;
- відповідальність перед усім людством.

Однією з останніх тенденцій у розвитку теорії соціальної відповідальності є наукова розробка феномену комунітарної або спільної, консолідованої соціальної відповідальності. Філософським та теоретико-методологічним її підґрунтям є той факт, що забезпечення стійкої соціальної динаміки потребує соціально відповідальної поведінки всіх суб'єктів суспільних відносин, а не лише бізнесу. Соціальні партнери мають не лише свої специфічні інтереси, а й

спільні цілі та загальнолюдські цивілізаційні цінності. Врешті, влада, бізнес та недержавні громадські інститути репрезентовані тими самими громадянами. Тому між ними можуть і мають бути партнерські відносини, що й передбачають комунітарну, консолідовану соціальну відповідальність. Громадяни разом із державними інституціями та бізнесом можуть і мають зробити свій посильний внесок у забезпечення сталого розвитку територіальної громади, регіону, країни, людства.

Висновки. Повертаючись до українських реалій, маємо визнати, що соціальна відповідальність у нашому суспільстві ще не стала домінантою та надійним регулятором суспільного життя, не набула статусу життєво значимої норми для громадян нашої держави. Але, особливо з 2014 р., простежується значна позитивна динаміка розвитку інституту соціальної відповідальності людини в Україні. Почуття відповідальності громадянина за свою Батьківщину було вагомим чинником, що допоміг врятувати країну від російської агресії та дозволив відстояти нашу незалежність.

В контексті забезпечення сталого розвитку соціальна відповідальність людини потребує подальшого наукового дослідження та вивчення. У зв'язку з цим варто було б запровадити в програмах вищих закладів освіти в курсі навчальної дисципліни «Соціальна відповідальність» більш глибоке вивчення теми соціальної відповідальності людини з метою популяризації завдань національної системи Цілей сталого розвитку в суспільстві. На даний час предметом вивчення цієї навчальної дисципліни є, головним чином, корпоративна соціальна відповідальність. Вважаємо, що вивчення соціальної відповідальності також буде потрібним і для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

Соціальна відповідальність у ХХІ ст. повинна стати необхідною умовою реалізації «концепції сталого розвитку» людства, внаслідок чого на зміну «людині розумній», за словами німецького філософа Г. Йонаса, має прийти «людина відповідальна» [1, с. 152] Власне, на думку А. де Сент-Екзюпері, «бути людиною – це й означає відчувати, що ти відповідальний за все» [17, с. 41]. Цей принцип має бути основою мотивації не лише для кожного бізнесмена, а й взагалі – для кожної людини.

Список використаних джерел

1. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / пер. з нім. А. Єрмоленко. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
2. Котлер Філіп, Лі Нері Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / пер. з англ. Київ: Стандарт, 2005. 302 с.
3. Подшивалов В.Н. Социальная ответственность личности: философско-антропологический аспект: Автореф. дис... канд. философ. наук: 09.00.13 Екатеринбург, 2009 URL: <https://www.disserscat.com/content/sotsialnaya-otvetstvennost-lichnosti> (дата звернення: 19.05.2019).
4. Овчинников Г.К. Социальная и классовая ответственность бизнеса *Alma mater: Научный журнал*. 2013. №12. С. 96-103.
5. Колот А.М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади. *Україна: аспекти праці*. 2011. №3. С. 3-9.
6. Фостолович В.А. Корпоративна соціальна відповідальність в сучасному бізнесі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №6. С. 50-61.
7. Ковальов Д.В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №2. С. 60-69.
8. Мазур В.А., Герасименко Ю.В. Формування інтегрованої соціально відповідальної системи менеджменту в контексті сталого розвитку аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №10. С. 91-106.
9. Kovalchuk S. Ecological and economic imperatives of sustainable development of agroecosystems. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. №2. С. 18-26.
10. Соціальна відповідальність як основна цінність інституціалізації сучасного суспільства: монографія / Єрмоленко А. та ін.; відп. ред. Єрмоленко А. НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. Київ: Наукова думка, 2016. 302 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г.С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

12. Пономаренко А.Б., Ковальов Д.В. Політична відповідальність народу. *Політичне життя*. 2019. №1. С. 31-36.
13. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність: Навч. посіб. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 80 с.
14. Офіційний сайт Всеукраїнської громадської організації «Жива планета»: веб-сайт. URL: <http://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvtok.html> (дата звернення: 15.05.2019).
15. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. Ukrainian Bible 63 DC United Bible Societies, 1992 1422 с.
16. Національна доповідь 2017 «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 19.05.2019).
17. Сент-Экзюпери А. Планета людей. *Планета людей. Военный летчик. Письмо заложнику* / Пер. с франц. Москва: «Художественная литература», 1977. 366 с.

References

1. Yonas, H. (2001) *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii [The principle of responsibility. In search of ethics for technological civilization]*. (A. Yermolenko, Trans). Kyiv: Libra [in Ukrainian].
2. Kotler, Filip, & Li, Neri. (2005) *Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist. Yak zrobyty yakomoha bilshе dobra dlia vashoi kompanii ta suspilstva [Corporate Social Responsibility. How to do the best possible for your company and society]*. (Trans) Kyiv: Standart [in Ukrainian].
3. Podshivalov, V.N. (2009) *Sotsialnaya otvetstvennost lichnosti: filosofsko-antropologicheskyy aspekt [Social responsibility of the individual: philosophical and anthropological aspect]: Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg, Retrieved from <https://www.dissercat.com/content/sotsialnaya-otvetstvennost-lichnosti> [in Russian].
4. Ovchinnikov, G.K. (2013) *Sotsialnaya i klassovaya otvetstvennost biznesa [Social and class responsibility of business]*. *Alma mater: Nauchnyy zhurnal – Alma mater: The Science Journal*, 12, 3, 96-103 [in Ukrainian].
5. Kolot, A. (2011) *Sotsialna vidpovidalnist liudyny yak chynnyk stiikoi sotsialnoi dynamiky: teoretychni zasady [Social responsibility of a person as a factor of sustainable social dynamics: theoretical principles]*. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of work*, 3, 3-9 [in Ukrainian].
6. Fostolovych, V.A. (2018) *Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu biznesi [Corporate social responsibility in modern business]*. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practical activity*, 6, 50-61 [in Ukrainian].
7. Kovalov, D.V. (2018) *Konstytutsiini zasady korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti [Constitutional principles of corporate social responsibility]*. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practical activity*, 2, 60-69 [in Ukrainian].
8. Mazur V.A., & Herasymenko, Yu.V. (2018) *Formuvannya intehrovanoi sotsialno vidpovidalnoi systemy menedzhmentu v konteksti staloho rozvytku ahrarnykh pidpryemstv [Formation of integrated socially responsible management system in the context of sustainable development of agricultural enterprises]*. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practical activity*, 10, 91-106 [in Ukrainian].
9. Kovalchuk, S. (2017) *Ecological and economic imperatives of sustainable development of agroecosystems*. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practical activity*, 2, 18-26.
10. Yermolenko, A. (Eds.). (2016) *Sotsialna vidpovidalnist yak osnovna tsinnist instytutsializatsii suchasnoho suspilstva [Social responsibility as a fundamental value of the institutionalization of modern society]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
11. Shynkaruk, V.I. (Eds.). (2002) *Filosofskyy entsyklopedychnyi slovnyk [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
12. Ponomarenko A.B., Kovalov D.V. *Politychna vidpovidalnist narodu. Politychne zhyttia*. 2019. №1. S. 31-36. [in Ukrainian].
13. Okhrimenko O.O., & Ivanova T.V. (2015) *Sotsialna vidpovidalnist [Social responsibility]*. Kyiv: Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskyy politekhnichnyi instytut» [in Ukrainian].

14. Ofitsiyni sait Vseukrainskoi hromadskoi orhanizatsii «Zhyva planeta» [Official site of the All-Ukrainian public organization “Living Planet”]. Retrieved from <http://www.zhiva-planeta.org.ua/diyalnist/staluy-rozvytok.html> [in Ukrainian].
15. Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu [The Holy Bible of the Old and New Testaments] (1992) (Trans). Ukrainian Bible 63 DC United Bible Societies [in Ukrainian].
16. Natsionalna dopovid 2017 «Tsili staloho rozvytku: Ukraina» [Sustainable Development Goals: Ukraine 2017 National Report]. Retrieved from http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].
17. Saint Exupery, A. (1977) Planeta lyudey [The planet of people]. *Planeta lyudey. Voennyiy letchik. Pismo zalozhniku – The planet of people. Military pilot. Letter to the hostage.* (Trans). Moskva: «Hudozhestvennaya literatura» [in Russian].

Інформація про авторів

ПОНОМАРЕНКО Алла Борисівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет (21000, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95, e-mail: ponomarenko@vntu.edu.ua).

КОВАЛЬОВ Дмитро Володимирович – асистент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: dwk@vsau.vin.ua).

PONOMARENKO Alla – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University (21021, Vinnytsia, Khmelnytske shose, 95, e-mail: ponomarenko@vntu.edu.ua).

KOVALOV Dmytro – Assistant of the Department of Law, Vinnytsia National Agrarian University (21000, Vinnytsia, Soniachna Str., 3, e-mail: dmitryk@meta.ua).

ПОНОМАРЕНКО Алла Борисовна – кандидат исторических наук, доцент кафедры общественно-политических наук, Винницкий национальный технический университет, (21000, м. Винниця, Хмельницкое шоссе, 95, e-mail: ponomarenko@vntu.edu.ua).

КОВАЛЁВ Дмитрий Владимирович – ассистент кафедры права, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винниця, ул. Солнечная, 3, e-mail: dwk@vsau.vin.ua).

УДК: 347.45/47

DOI: 10.37128/2411-4413-2019-10-19

**ПРАВОВІ НАСЛІДКИ УКЛАДЕННЯ
ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ©**

ГАВІНСЬКА О.А.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті розглядаються поняття, правові наслідки укладення шлюбного договору. Визначаються значимість і актуальність укладення шлюбного договору в сучасному суспільстві. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день такий інститут, як шлюбний договір, не є поширеним в Україні, це не говорить про його непопулярність в інших країнах, де шлюбний договір досить широко використовується громадянами для регулювання особистих немайнових та майнових відносин подружжя. Висвітлено відмінні риси шлюбного договору в інших країнах. Розглянуто правові наслідки з укладення шлюбного договору за напрямками: майнових прав та обов'язків за правом власності, майнових прав і обов'язків подружжя як батьків, можливість права утримання, тощо. Окремо розглянуто особливості настання правових наслідків некоректного формування шлюбного договору.